

פיגוע האוטובוס בכביש 90 – אתוס ההתנגדות הפלסטיני כמעצב המערכה

ד"ר קובי מיכאל | 7 בספטמבר, 2022 | גיליון 1641

דפוס הפעולה הנוכחי שנוקטת ישראל מול ההסלמה בפיגועים ביהודה ושומרון מהווה כר פורה להתעצמות אתוס ההתנגדות הפלסטיני. מבחינת הפעילים החמושים הפלסטינים, מחיר החיכוך האלים עם כוחות צה"ל אינו כבד מדי. סמלי מאבק לאומי נולדים מידי יום ותחושת המסוגלות ותוחלת המאבק המזוין מתנחלת בלבבות ובתודעה הקולקטיבית של הדור הצעיר ומזינה מוטיבציה להצטרף למאבק. אלא שניהול הסכסוך על ידי ישראל במתכונת "כיסוח דשא" עומד בפני מיצוי ואף עלול להוביל להתפרצות אלימה נרחבת, בעודו מספק מענה לעצים הבודדים ולא ליער, שהוא האתגר האסטרטגי האמיתי הניצב לפתחה.

הפיגוע שהתרחש ב-4 בספטמבר בכביש 90 לא הפתיע, לא בהיותו פיגוע ירי - גם אם היה חריג בהיבט התכנון והכוונה להצית את האוטובוס על נוסעיו, לא בעיתו וגם לא בנוגע למבצעיו. גם התגובות האוהדות והמתלהמות של חמאס, הג'האד האסלאמי וגדודי אלאקצא, וכן היעדר התגובה מצד הרשות הפלסטינית, אינם מפתיעים. פיגוע זה היה עוד עץ ביער הטרור המתרחב ופרק נוסף באתוס ההתנגדות הפלסטיני המתעצב ברוח הג'האד האסלאמי בשיתוף פעולה עם חמאס וגדודי אלאקצא של הפת"ח. וכל זאת, בעידוד איראן וחזבאללה. ובעת הזו, חשוב לבחון את היער כולו, ולא להתמקד באחד מהעצים שבו.

למעשה, הפיגוע נגד האוטובוס בכביש 90 הוא חלק ממגמה הניכרת כבר ממארכ 2022, אשר החלה בפיגועי טרור בתחומי מדינת ישראל. מרחב ג'נין היה למוקד הייצוא של פעולות טרור, לאחר תקופה ארוכה שבמהלכה הצליח הג'האד האסלאמי, במימון של איראן וחזבאללה ובסיוע פעיל שלהם בהברחות אמל"ח לשטחי הגדה המערבית, להפוך לארגון החזק והמשמעותי במרחב. הארגון, המופעל כשלוח איראני, משוחרר מכל מחויבות ואחריות כלפי האוכלוסייה המקומית. תכלית קיומו היא הדבקות ברעיון ההתנגדות המזוינת והוא אמצעי חשוב ונוח עבור איראן לערעור היציבות באזור ובמאבק נגד ישראל. הארגון ביסס רשתות של שיתופי פעולה עם חמאס ועם המיליציות החמושות של פת"ח והוא מוביל מאמץ שיטתי לגייס צעירים, שאינם משויכים בהכרח לארגון כלשהו, וגם אחרים, בעלי שיוך ארגוני, לביצוע פעולות טרור עבור כסף. חממת הטרור שהופעלה מאזור ג'נין בהובלת הג'האד האסלאמי נדדה לאזור שכם בשל הקשיים שמערימים כוחות הביטחון הישראליים, שפעלו באינטנסיביות במרחב, אך לא גוועה לחלוטין. ולראייה, מבצעי פיגוע האוטובוס הגיעו משם.

יתר על כן, פעילות כוחות הביטחון הישראליים במרחב ג'נין הובילה לעלייה ניכרת ברמת החיכוך עם האוכלוסייה האזרחית וברמת האלימות במפגש עם קבוצות החמושים הפלסטינים. הפעולה הישראלית, המתמקדת במבצעים נקודתיים במתכונת הסתערבות, נענית על ידי הפעילים החמושים במאמץ לשבשה בחתירה למגע וירי. מדובר במאות ספורות של פעילים, המרכזים מאמץ מול כוחות צה"ל תוך תיעוד ההתרחשויות והפצתו המיידית ברשתות החברתיות. למרות מספר העצורים הרב והעלייה המשמעותית במספר ההרוגים והפצועים הפלסטינים, התחזק אתוס ההתנגדות הפלסטיני והתפשט ברחבי יהודה ושומרון, כשבמקביל התרחבו מבצעי המעצרים וסיכול הטרור באזורים אלה.

לצד המאמץ המתמשך של הג'האד האסלאמי המשיך חמאס במאמצי ההתעצמות הצבאית במרחב בניצוח צאלח אלערורי. גדודי אלאקצא של פת"ח מצידם המשיכו לבדל עצמם מהרשות הפלסטינית והצטרפו למאבק המזוין, הן נגד כוחות צה"ל הפועלים בשטח והן במאמץ לייצר פיגועים. על רקע מסורת של שיתוף פעולה בין הארגונים במרחב ג'נין העמיק שיתוף הפעולה בין הארגונים.

מצוקה כלכלית כשלעצמה אינה גורם המסביר את התופעה, אלא מדובר בתודעת מאבק מתרחבת, הניזונה מהעלייה במפלס החיכוך האלים עם כוחות צה"ל, מתחושת הצלחה ובפרט מריק שלטוני של הרשות הפלסטינית. דימויה ומעמדה של הרשות נפגעו קשות בעיני הציבור הפלסטיני עקב כישלונה לקדם את החזון הלאומי ולהציע אופק מדיני. בין היתר, הריק השלטוני בא לידי ביטוי בהעדפת מנגנוני הביטחון להימנע מפעולה נחושה נגד המיליציות החמושות. זאת, להוציא מקרים חריגים של פעולה נגד התארגנויות של חמאס, המאיימות, להבנת הנהגת הרשות, על יציבותה ועצם שרידותה. זה הרקע גם למעורבות של פעילים ממנגנוני הביטחון או של ילדיהם בפיגועי הטרור. היקפה של תופעה זו, גם אם הוא עדין נמוך יחסית, מדאיג ומעיד על קושי הניצב בפני פעולה של המנגנונים נגד ההתארגנויות הללו.

בתנאים הנוכחיים לא יחול שינוי במצבה הרופס של הרשות הפלסטינית. המשך המאמץ הביטחוני הישראלי לסיכול תשתיות הטרור יוביל בהכרח לעלייה נוספת בחיכוך ובמספר הנפגעים הפלסטינים, וישראל מתקרבת בצעדי ענק אל קרן הדילמה האסטרטגית: (1) בחירה בין מאמץ מחודש ליוזמה מדינית לקראת היפרדות - גם אם מוגבלת בהיעדר היתכנות להסדר קבע בעתיד הנראה לעין ועדיין תאווה על הכרה ישראלית ברשות הפלסטינית כשותפה לתהליך הסדרי, שפר תנאים לשיפור המשילות והכלכלה בשטחי הרשות וכן תעודד את חיזוקה כאלטרנטיבה למובילי ההתנגדות המזוינת, או (2) מהלך צבאי רחב היקף, דוגמת "חומת מגן", לריסוק תשתית הטרור המתפתחת ברחבי השומרון וזולגת לבנימין וליהודה. בכל מקרה, על ישראל להפעיל מאמץ שיטתי ומשמעותי יותר לסיכול הברחות הכספים והאמצעי הלחימה בהובלת איראן וחזבאללה בעיקר, המזינות את תשתית הטרור.

דפוס הפעולה הדואלי שנוקטת ישראל בזירה הפלסטינית - הכלה מול החמאס, הכוללת הקלות כלכליות ובה בעת תגובה צבאית מוגבלת, ומנגד פעולה נחושה נגד פיגועים ביהודה ושומרון

- מהווה כר פורה להתעצמות אתוס ההתנגדות הפלסטיני ותורמת, שלא בכוונת מכוון, לתהליך היחלשותה של הרשות הפלסטינית. על רקע זה נתפסים מנגנוני הביטחון הפלסטינים כמשתפי פעולה עם ישראל על חשבון האינטרס הלאומי הפלסטיני. מבחינת הפעילים החמושים הפלסטינים, מחיר החיכוך האלים עם כוחות צה"ל אינו כבד מדי. גיבורים פלסטינים נולדים מידי יום ותחושת המסוגלות ותוחלת המאבק המזוין מתנחלת בלבבות ובתודעה הקולקטיבית של הדור הצעיר, ומזינה מוטיבציה להצטרף למאבק. ואולם, ניהול הסכסוך על ידי ישראל במתכונת "כיסוח דשא" עומד בפני מיצוי ואף עלול להוביל להתפרצות אלימה נרחבת, בעודו מספק מענה לעצים הבודדים ולא ליער, שהוא האתגר האסטרטגי האמיתי הניצב לפתחה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט